

Motion till riksdagen 2020/21:3712

av **Lars Hjälmered m.fl. (M, KD, L)**

med anledning av prop. 2020/21:12 Särskilt investeringsutrymme för elnätsverksamhet

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår proposition 2020/21:12 Särskilt investeringsutrymme för elnätsverksamhet.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska utvärdera krispaketet när det gäller elproblemen i Skåne och Stockholm i syfte att dra lärdomar och skapa beredskap inför framtiden samt återrapportera resultatet till riksdagen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma till riksdagen med ett nytt, mer balanserat, förslag till elnätsreglering senast den 31 mars 2021 och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda en utvecklad elnätsreglering inför kommande reglerperiod samt återkomma med förslag till riksdagen och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Företag och hushåll i Sverige ska kunna räkna med en trygg elförsörjning. Historiskt har Sverige lyckats kombinera en trygg elförsörjning med låga priser och låga utsläpp från elproduktion. Denna unika mix har varit en viktig konkurrensfördel för näringslivet.

I dag har Sverige ett av världens bästa elsystem. Kombinationen av vattenkraft och kärnkraft med en växande andel ny, förnybar energi ger i dessa dagar när klimatfrågan blir allt viktigare för Sverige en unik position med extremt låga utsläpp från elproduktionen. Utsläppen i flera av våra grannländer kan ofta vara såväl fem som tio och femton gånger högre för varje producerad kilowattimme.

För oss är det viktigt att poängtera att vi vill hålla fast vid fördelarna med det svenska elsystemet när vårt elsystem utvecklas över tid. De redan låga utsläppsnivåerna ska inte öka, leveranssäkerheten ska garanteras, systemet ska vara kostnadseffektivt och

låga energikostnader ska vara en konkurrensfördel för företag i Sverige. Det är bland annat därför som våra partier har förordat att Sverige ska byta energimål från 100 % förnybart till 100 % fossilfritt. Det handlar om att fokusera på vad som är verkligt viktigt.

Experter är överlag ense om att elbehoven kommer att öka markant i Sverige under de kommande decennierna. Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Energiföretagen Sverige och Svenskt Näringsliv har alla pekat på scenarier där elbehoven ökar från dagens 140 terawattimmar (TWh) till en nivå runt 200 TWh, alltså i praktiken en ökning med omkring 50 procent fram till 2045.

I dessa och andra analyser görs uppskattningar av hur olika branscher utvecklas liksom av hur energieffektivisering och ny teknik kan påverka elbehoven. Den sammantagna slutsatsen är att det föreligger ett ökat elbehov. Huvudskälen är den omställning av transportsektorn och industrin som kommer att ske de kommande decennierna. I den omställningen är elektrifiering en nyckel för att nå framgång. Exempelvis kommer en övergång till många lastbilar och bilar som körs på el att leda till kraftigt ökad elanvändning, och samtidigt till en kraftig minskning av fossila bränslen och utsläpp.

För oss är det angeläget att planering sker och åtgärder vidtas för att möta de kraftigt ökade elbehoven. Ett exempel bland flera är att utifrån en nyligen släppt forskningsstudie från Svenskt Näringsliv se till att behålla så mycket vattenkraft och kärnkraft som möjligt i elsystemet. Det kombinerat med en växande andel ny vindkraft gör att man, enligt studien, får det allra mest kostnadseffektiva elsystemet 2045.

Problem och utmaningar under de senaste åren

Under de senaste åren har Sverige mött flera problem och utmaningar på energimarknaderna. Det har varit tre elkriser i Sverige på mindre än ett år. Först kris i Skåne och Stockholm som föranledde regeringen att vidta akuta krisåtgärder. Under sommaren 2020 fick Svenska kraftnät (SvK) agera både snabbt och resolut för att elsystemet i södra Sverige skulle upprätthållas. Den omedelbara krisen har undanröjts, men vi lever fortfarande med risker som inte ska förekomma i ett modernt samhälle.

Bortom detta ligger frågan om hur en framtida svensk elnätreglering ska se ut orörd. Våra partier har presenterat lösningar, men vi kan konstatera att regeringen inte har gjort något för att förbereda en ny, framtida reglering. På samma sätt har såväl vi som aktörer i branschen pekat på behovet av att utveckla elmarknadsmodellen. Inte minst satte elkrisen i somras fingret på detta behov. En fortsatt drift av Ringhals 1 skulle här ge andrum för en trygg elförsörjning, men risken är överhängande att prestige inom statliga Vattenfall och en oförmåga att ta ansvar inom regeringen gör att ett viktigt verktyg tas ur verktygslådan utan att en rimlig lösning för att hantera eventuella kommande problem i vinter eller längre fram är på plats.

Sammantaget är det tydligt för oss att de akuta åtgärderna för att lösa elkriserna behöver utvärderas och att ett arbete för att utveckla en ny modell för elnätregleringen måste inledas, jämte andra angelägna reformer på el- och energimarknaderna.

Utvärdera krispaketet

För ett drygt år sedan växlade situationen på elmarknaderna i Skåne och Stockholm från ett allvarligt till ett akut läge. Historiska orsaker har spelat in. Stängningen av de två reaktorerna i Barsebäck 1999 respektive 2005 har fortfarande inte kompenseras genom varken annan kraftproduktion eller ökad elöverföring från andra delar av landet. Det senaste året har dessutom lokal produktion i bl.a. Malmö och Stockholm minskat och stängt. Till det finns stora framtida, ökade elbehov inom alla delar av samhället.

Frågan sattes slutligen på sin spets när det blev klart att framtida nya kunder eller kunder som ville öka elanvändningen inte skulle kunna göra det. Eller för att uttrycka saken annorlunda, det riskerade att bli stopp för investeringar i bl.a. bagerier, industrier och tunnelbanor.

Regeringen valde att sjösätta krispaketet för Stockholm och Skåne under hösten 2019. Det var rimligt att akuta åtgärder vidtogs. Vi kan inte acceptera konsekvenserna av att elsystemet inte räcker till. Däremot har regeringens agerande kantats av oklarheter, vilket uppdagades ganska omgående och senare också bekräftades av medier.

Det finns ingen offentlig promemoria i Regeringskansliet som sammanfattar krisåtgärderna med vilka de är, tänkt effekt, kostnader etc. trots att frågan har varit mycket uppmärksam. Det är anmärkningsvärt. Initialt kommunicerades det att regeringen hade gjort upp om att Svenska kraftnät (SvK) vid behov skulle strypa den svenska elexporten via utlandskabeln Baltic Cable. Kort därefter, under hösten 2019, ville varken regeringen eller SvK kännas vid åtgärden. Däremot har åtgärden nu kommit upp som en av sju punkter i en åtgärdslista från SvK, en lista som när det begav sig hölls hemlig för riksdagen.

Därtill har pengar från statsbudgeten som är tänkta att användas för samhällsberedskap, alltså för händelser av krig eller ofred, avsatts för inköp av gasturbiner som en del av krispaketet. Det kan ha varit rimligt, men det väcker givetvis frågor om hur vi ska agera i en samhällskris eller krigssituation.

De huvudsakliga krisåtgärderna handlade dock om inrättande av marknader för flexibilitet, om att ge elnätsföretag en möjlighet att via intäktsramen finansiera uppköp av lokal elproduktion och om ett kommande förslag om utnyttjande av outnyttjade intäktsramar.

Vi är övertygade om att det var rätt att vidta åtgärder. Lika övertygade är vi om att krisåtgärderna måste följas upp och utvärderas. Har de gett avsedd effekt? Vad kostar åtgärderna? Finns det andra mer effektiva åtgärder? Är fränsteg från den svenska elmarknadsmodellen som strypt elexport och inrättade av omfattande kapacitetsmarknadsdelar rimliga åtgärder i en elkris?

En uppföljning och utvärdering bör ske skyndsamt, och regeringen bör återkoppla resultatet av utvärderingen till riksdagen. Uppgiften är särskilt viktig då Energi- marknadsinspektionen så sent som i slutet av september i en rapport till regeringen varnade för kommande elkapacitetsproblem i städer som Malmö, Västerås och Uppsala. Skulle dessa problem inträffa måste vi veta vad vi ska göra och undvika att avlätta i Regeringskansliet göra en kopia av tidigare insatser. Detta bör ges regeringen till känna.

Särskilt investeringsutrymme för elnätsverksamhet

Elnäten har kommit att öka i betydelse i Sverige. De har en nyckelroll i att lösa lokala och regionala kapacitetsproblem. Elnät är en monopolverksamhet som måste regleras

strikt. Det krävs en balans mellan rimliga priser för kunder och rimliga förutsättningar för investeringar. I våras beslutade riksdagen om nya regler för elnätsreglering som i praktiken förbjöd s.k. överrullning, alltså att elnätsföretag för över intäktsutrymme mellan olika reglerperioder. Regeringen har nu lämnat ett nytt förslag till riksdagen som kompletterar det tidigare genom att under vissa villkor ge elnätsföretag ett undantag från förbudet mot överrullning av intäktsutrymme. Elnätsföretag ska kunna nyttja detta intäktsutrymme fram t.o.m. 2027.

Våra partier röstade i våras för en striktare reglering av elnätsverksamhet då det är rimligt att bidra till rimligare priser för kunderna. Vi är inte heller motståndare per se till en möjlighet att föra över intäktsutrymme mellan reglerperioder. En viss överrullning kan ju exempelvis göra att en ryckighet i prissättningen undviks. Vi anser vidare att nyttjande av ett överskjutande intäktsutrymme kopplat till ökade investeringar och nätnytta kan vara en rimlig åtgärd för att öka investeringarna i elnät och därmed öka kapaciteten och nyttan samt minska riskerna för kapacitetsproblem.

Vi ser dock flera problem med regeringens förslag. Exempelvis innebär regeringens förslag att elnätsföretag kan ges möjlighet att öka nätavgifterna utan att det säkerställs att investeringarna i elnäten ökar. Under de kommande åren har dessutom elnätsföretagen en skyldighet att byta ut alla elmätare. Ett mätarbyte kostar mycket pengar och räknas som en investering, men det ökar i normalfallet inte kapaciteten i elnäten. Därför är det märkligt att sådana investeringar ändå räknas in av regeringen när det ska avgöras om ett elnätsföretag ska kunna öka avgifterna eller inte i s.k. överrullning. Det fastslås inte heller i regeringens förslag att någon uppföljning ska ske, varken på delar eller på hela nätet och alla investeringar. Därmed blir det osäkert om ambitionen att öka investeringarna i elnät kan nås eller inte.

Vidare redogör regeringen i propositionen för att de föreslagna ändringarna kommer att leda till ökade investeringar i nya elnät. Regeringen redogör däremot inte för vilka investeringar som är nödvändiga att genomföra för att kapaciteten i elnäten ska öka. Den bilden delas av Energimarknadsinspektionen, som anser att regleringen inte ger förbättrade incitament för elnätsföretagen att genomföra väl avvägda elnätsinvesteringar. Vidare konstaterar Energimarknadsinspektionen att förslaget innebär att elnätsföretagen får räkna med alla typer av investeringar, oavsett om det ökar kapaciteten i elnäten eller inte. Träffsäkerheten i förslagen kan således ifrågasättas.

Tillfrågade remissinstanser är kritiska till regeringens förslag. Energimarknadsinspektionen bedömer att de föreslagna lagändringarna inte kommer att bidra till att öka kapaciteten i elnäten. Anledningen är att kriterierna för att få ta del av investeringsbeloppet är så låga att merparten av elnätsföretagen kommer att kunna ta del av det.

Sammantaget är oklarheterna så stora att vi i detta läge inte kan ställa oss bakom förslaget. Vi förordar därför att riksdagen avslår propositionen. Därtill föreslår vi att riksdagen ger regeringen i uppdrag att återkomma till riksdagen med ett nytt, mer balanserat förslag till reglering av elnätsbolagens intäkter senast den sista mars 2021.

Huvudfrågan i ett nytt lagförslag handlar om att säkerställa att det sker ökade investeringar som säkerställer att kapacitetsbristerna i Sveriges elnät byggs bort. Detta måste vara en förutsättning för att ett outnyttjat intäktsutrymme ska kunna nyttjas. Regeringen bör också återkomma i frågan om uppföljning, utvärdering och återkoppling av förslaget. Detta bör ges regeringen till känna.

Framtida elnätsreglering

Elnäten är en allt viktigare del av vårt elsystem. Under en tid efter omregleringen av elmarknaden fördes det fram att näten i Sverige var närapå färdigutbyggda. De senaste åren har vi tydligt sett att så definitivt inte är fallet. Under en dryg 10-årsperiod har SvK:s nätinvesteringar ökat flerfaldigt, tillförlitlighet har blivit viktigare efter stormar på tidigt 2000-tal och de allra sista åren har kapacitetsproblem blivit en allt viktigare fråga.

Investeringarna i SvK:s transmissionsnät, men också i regional- och lokalnäten, är i stor utsträckning drivna av riksdagens mål om 100 % förnybar elproduktion. En ökande andel väderberoende elproduktion driver investeringar i elnäten. Det här är ett av skälen till att vi menar att målet behöver ändras till det mer träffsäkra och kostnadseffektiva målet om 100 % fossilfri elproduktion.

Vi anser att elnätsregleringen behöver utvecklas till kommande reglerperiod 2024–2027. För att det ska kunna ske behövs ett antal förberedelser. Det kan ske i form av en statlig utredning eller i annan form. Men om ändringar ska göras behöver förslag tas fram, remitteras, beredas och senare beslutas. Sådant tar tid. Tyvärr har regeringen inte inlett något sådant arbete, trots det uppenbara behovet och trots våra uppmaningar. Därför vill vi att riksdagen beslutar om att ge regeringen i uppdrag att ta fram en utvecklad modell för elnätsreglering samt tillkännager detta för regeringen.

Vi anser att det finns flera frågor som behöver adresseras i ett arbete med nätregleringen. Sverige har haft otaliga rättsprocesser som skapat såväl en regulatorisk osäkerhet som en ryckighet i prissättningen för kunder. Det är rimligt att överväga hur man kan komma ifrån denna osäkerhet och därmed minska risken i elnätsinvesteringar. Vi anser att man bör ta fasta på och utgå från den befintliga reglermodellen. Det innebär dock inte att allt ska vara som det alltid har varit. Tvärtom behöver delar och områden i reglermodellen utvecklas. Det är en självklarhet att försöka finna en balans mellan rimliga avgifter för kunderna och rimliga investeringsvillkor för företag. Till det bör man särskilt analysera hur ny teknik kan premieras som kan utveckla elnätens funktion. I arbetet sätter EU-rätt ramar för vad Sverige kan göra, och därför är det viktigt att se vilka möjligheter Sverige har till egna avgöranden men också att se hur andra länder har utformat elnätsregleringen. I sammanhanget bör det påtalas att riksdagen har beslutat om att det ska tas fram ett förslag till ett mål om leveranssäkerhet. Dessvärre kan vi konstatera att regeringen har lämnat den för energibranschen viktiga frågan orörd. Vi förväntar oss att de återkommer i den delen; inte minst är det viktigt för att sätta en ram för vilken nytta och funktion elnäten ska bidra till.

Lars Hjälmered (M)

Camilla Brodin (KD)

Arman Teimouri (L)